

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Yemin-i Tuğrâî, *Divân* (nşr. Hüseyin Alî-i Bâstânîrâd), Tahran 1344/1965, neşredenin girişi; a.mlf., *Divân-ı Kıta'ât ve Rubâ'ıyyât* (nşr. Saâd-i Neffîs), Tahran 1318/1939, neşredenin girişi; Fasîh-i Hâfî, *Mücmel-i Faşîh* (nşr. Mahmûd-ı Ferrûh), Meşhed 1341 hş./1961, III, 63, 101; Muînüddin İsfizârî, *Ravzâtü'l-cennât fi ev-şâfi medîneti Herât* (nşr. M. Kâzım İmâm), Tahran 1338-39/1959-60, II, 12, 383-386; Devletşâh, *Tezkire*, s. 275-288; Hândmîr, *Ĥabîbü's-siyer*, III, 386; Nûrullah et-Tüsterî, *Mecâlîsü'l-mü'mînîn* (nşr. Emîn Vâiz-i Tahranî), Tebriz, ts., s. 505-506; Mîr Abdürrezzâk-ı Hâfî, *Bahâris-tân-ı Sûhân* (nşr. Abdülvehhâb-ı Buhârî), Madras 1908, s. 333-335; Lutf Ali Beg, *Âteşkede* (nşr. Hasan Sâdât-ı Nâsîrî), Tahran 1337 hş./1958, I, 37-39; Hidâyet, *Mecma'u'l-fuşâhâ*, Tahran 1295, II, 2 vd.; a.mlf., *Riyâzû'l-ârifîn*, s. 279-280; Reşîd Yâsemî, *İbn Yemin*, Tahran 1303/1924; Browne, *LHP*, III, 211-222; Şiblî Nu'mânî, *Şi'rû'l-'Acem* (trc. M. Takî Fahr-i Dâi-yi Gilânî), Tahran 1327 hş./1948, II, 247-250; Safâ, *Genc-i Sûhân*, II, 269-270; a.mlf., *Edebiyyât*, III/2, s. 951-962; A. J. Arberry, *Classical Persian Literature*, London 1967, s. 308-316; Rypka, *HIL*, s. 261; a.mlf., "İbn-i Yemin", *EP* (Fr.), III, 992-994; Mahmûd Hidâyet, *Gûlzâr-ı Câvidân*, Tahran 1353 hş., s. 38-40; Abdülhüseyn-i Zerrînkûb, *Bâ Kârûân-ı Hulle*, Tahran 1374 hş., s. 269-274; Ahmed Ateş, "İbn Yemin", *İA*, V/2, s. 835-836; "İbn Yemin", *DMF*, I, 23; Fethullah Müctebâî, "İbn Yemin", *DMBİ*, V, 144-146; Ahmad Karimi-Hakkak, "Ebn Yamin", *Elr.*, VIII, 59-60.

A. NACİ TOKMAK

âlim olarak tanıtmıştır (*eş-Şıla*, I, 294). Zâhirî mezhebini benimseyen İbn Yerbû' 9 Safer 522'de (13 Şubat 1128) vefat etti ve Rabaz Kabristanı'na defnedildi.

Pek çok kitap yazdığı belirtilen İbn Yerbû'un kaynaklarda adı geçen bazı eserleri şunlardır: *el-İklîd fi beyânî'l-esânîd*, *Tâcü'l-hilye ve sirâcü'l-buğye fi ma'rîfeti esânîdi'l-Muvaţta'*, *Lisânü'l-be-yân 'ammâ fi kitâbi Ebî Naşr el-Kelâbâzî mine ('l-igfâl ve)'n-nuksân*, *el-Minhâc fi ricâli Müslim b. Ĥaccâc*.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Beşkûvâl, *eş-Şıla*, I, 293-294; İbnü'l-Ebbâr, *el-Mu'cem fi aşhâbi'l-Kâdi eş-Şadeî* (nşr. İbrâhîm el-Ebyârî), Beyrut 1410/1989, s. 212-213; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XIX, 578-579; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 416; IV, 1271-1272; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: sene 521-540*, s. 76-77; Süyûtî, *Tabakâtü'l-huffâz* (Lecne), s. 461; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, IV, 66; *İzâhu'l-meknûn*, I, 113, 210; II, 402, 588; *Hediyetü'l-'ârifîn*, I, 454; Zirikî, *el-A'lâm*, IV, 191.

EMİN ÂŞIKKUTLU

İBN YEZDÂD el-AHVÂZÎ

(bk. AHVÂZÎ, Hasan b. Ali).

İBN YEZDÂNİYÂR

(ابن يزدانيار)

Ebû Bekr Hüseyin b. Ali
b. Yezdâniyâr el-Urmevî
(ö. 334/945)

Tasavvufta kendine has
bir yol takip eden mutasavvîf.

Urmiye'de doğdu. Abdülkerîm b. Hevâzin el-Kuşeyrî ve Abdülvehhâb eş-Şa'rânî gibi bazı müellifler ise onun İrmîniyeli olduğunu söyler. Fakat Urmiye'nin İrmîniye olarak bilinen bölgede bulunduğu dikka-te alındığında bu iki rivayet arasında çelişki olmadığı görülür. İbn Yezdâniyâr öğrenimine Urmiye'de başladı. Dinî ilimler alanında iyi bir öğrenim gördükten sonra tasavvufa yöneldi. Bağdat'a gidip tanınmış sûfilerin sohbetlerine katıldı. Daha sonra Bağdat sûfilerini eleştirdiği için ölümle tehdit edilmesi üzerine (Serrâc, s. 505) memleketine dönmek zorunda kaldı ve orada vefat etti.

İbn Yezdâniyâr, sûfiler arasında genel kabul görmüş anlayış ve uygulamaları eleştirerek Sülemî'nin ifadesiyle tasavvufta kendine has bir yol tutmuştur (*Tabakât*, s. 406). Onun, sûfilerin kelepçesinden kendisini kurtarmış olmasını Allah'ın hakkındaki en büyük lutfu olarak gördü-

günü kaydeden Hâce Abdullah-ı Herevî, kelepçe sözüyle sûfilerin anlamsız hallerini ve bâtil işaretlerini kastettiğini söyler (*Tabakât*, s. 462). Şer'î ilimlere uyma konusunda titizlik gösteren, bu ilimlere aykırı söz ve davranışları ve özellikle Iraklı sûfileri şiddetle eleştiren İbn Yezdâniyâr, şehir şehir dolaşıp gidemediği yerlere de mektuplar yazarak cahillikle, bid'at ve dalâlete sapmakla suçladığı sûfilere karşı halkı uyarmıştır. Cüneyd-i Bağdâdî, Semnûn b. Hamza, Ebû'l-Hüseyn en-Nûrî ve Ebû Bekir eş-Şiblî gibi tanınmış sûfiler de onun tenkit ettiği kişiler arasında yer alır. Bu tenkitleri sebebiyle kendisini tasavvuf muhalifi olarak görenler de olmuştur. Ebû Nasr es-Serrâc bunların başında gelir. Ebû Nasr es-Serrâc, İbn Yezdâniyâr'ın Bağdat sûfilerini küfürle suçladığını, bu yüzden onlar tarafından terkedildiğini, ancak bazı kişilerin aralarını bulup onları barıştırdığını söyler (*el-Lüma'*, s. 502-504). Serrâc'a göre onun sûfilere karşı cephe almasının asıl sebebi şöhret arzusu, makam ve mevki tutkusu, siyaset hevesi gibi ihtiraslara kapılmasıdır. İbn Yezdâniyâr'ın ilk sûfileri kötülemede ileri gittiğini gören Şiblî ona "Ermeni öküzü" demiş, Ebû Ali er-Rûzbârî de onun kerâmet taslayan biri olduğunu söylemiştir (*a.g.e.*, s. 504). Bununla beraber başta Sülemî ve Kuşeyrî olmak üzere birçok mutasavvîf İbn Yezdâniyâr'ın önemli bir sûfi olduğunu, Iraklı sûfilerin ilâhî sırları ifşa ettiklerini, ehil olmayanlara aktardıklarını, kendisinin ise onlara sevgisinden dolayı yanlışlarını eleştirdiğini, aslında onları takdir ve büyüklüklerini kabul ettiğini, dualarını makbul saydığını söyler (Sülemî, *Tabakât*, s. 407).

Hayânın otuz çeşidinden bahseden İbn Yezdâniyâr başlıca dinî ve ahlâkî hükümleri hayâ duygusuna bağlar. Ona göre melekler semanın, hadis âlimleri sünnetin, sûfiler Allah'ın bekçileridir (Herevî, s. 462). Herevî, onun "Allah'ın bekçisi" olma sözüyle ilâhî sırların saklanması gerektiğini anlatmak istediğini söyler. Ruh hayır, beden şer kaynağıdır; çünkü ruhu akıl, bedeni tutkular idare eder. Ruh iyilik, nefis ise kötülük isteme tabiatında yaratılmıştır. Diğer birçok sûfi gibi İbn Yezdâniyâr da akılla hevânın sürekli çatışma halinde olduğunu düşünmekte, fakat tasavvuf-taki hâkim kadere temayüle uyarak sonuçta Allah'ın yardım etmesiyle aklın, saptırmasıyla da hevânın başarıya ulaşacağını, diğer bir ifadeyle Allah'ın mutlu olmasını irade ettiği insanın tutkularını yeneceğini, bedbaht olmasını istediği ki-

İBN YERBÛ' eş-ŞENTERİNÎ

(ابن يربوع الشتريني)

Ebû Muhammed Abdullâh
b. Ahmed b. Saâd b. Süleymân
b. Yerbû' eş-Şenterînî el-İşbilî
(ö. 522/1128)

Hadis hâfızı.

444'te (1052) doğdu. Aslen Şenterînîli (Santerem) olup Şentemeryeli (Santaver) olduğu da söylenen (İbnü'l-Ebbâr, s. 212) İbn Yerbû' daha sonra Kurtuba'ya yerleşti ve "Kurtuba muhaddisi" diye tanındı. İbn Dilhâs, Ebû Ali el-Gassânî ve Buhârî'nin *el-Câmi'u's-şâhîh*'inin Ebû Zer el-Herevî nüshasını kendisinden dinlediği Ebû Abdullâh Muhammed b. Ahmed b. İsâ b. Muhammed b. Manzûr el-Kaysî el-İşbilî kendilerinden hadis dinleyip icâzet aldığı hocalarından bazılarıdır. Ebû Ca'fer İbnü'l-Bâzîs ile İbn Beşkûvâl de onun meşhur iki talebesidir.

Uzun süre yanından ayrılmadığı hocası Ebû Ali el-Gassânî onun bilgi ve zekâsını övmüş, İbn Beşkûvâl de kendisini zabtı sağlam, güvenilir bir muhaddis, cerh ve ta'dil açısından hadis ricâlini iyi bilen bir

şinin ise tutkuları karşısında yenilgiye uğrayacağını belirtmektedir. Maksudı Hak olan sâlik O'ndan başkasını gözetmemeli, uzaklaştığı şeyleri bir daha zihnine getirmemelidir. Ârifin Hakk'ı temaşa edebilmesi için O'ndan başka hiçbir şeyi görmemesi gerekir (Sülemî, s. 408; Kuşeyrî, s. 604). Mârifet kalbin Allah'ın birliğinin hakikatine ermesi, kendisine hakikatlerin tecelli etmesi ve diğer şeylerin yok olup gitmesidir.

Bazı kaynaklarda, "Kürt olarak yattım, Arap olarak sabahladım" şeklindeki meşhur tasavvufî vecizenin de ona ait olduğu kaydedilmektedir (İsâ b. Cüneyd, s. 204). Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin *Meşnevî*'nin dîbâcesinde İbn Ahî Türk dediği Hüsameddin Çelebi'nin cediti olarak bahsettiği kişinin İbn Yezdâniyâr olması muhtemeldir.

BİBLİYOGRAFYA :

Serrâc, *el-Lüma'*, s. 502-505; Kelâbâzî, *et-Ta'arruf*, s. 59; Sülemî, *Tabakât*, s. 406-409; Ebû Nuaym, *Hilye*, X, 363-364; Kuşeyrî, *er-Risâle*, Kahire 1966, s. 260, 604; Herevî, *Tabakât*, s. 462-463; Câmî, *Nefehât*, s. 183-184; Şa'rânî, *et-Tabakât*, s. 114-115; Münâvî, *el-Kevâkib*, II, 28-29; Ma'sum Ali Şah, *Tarâ'îk*, II, 209; İsâ b. Cüneyd, *Tezkire-i Hezâr Mezâr*, Tahran 1364 hş., s. 204; Abdülhüseyn-i Zerrinkûb, *Dünbâle-i Cüstü'ü der Taşavvufi İrân*, Tahran 1369 hş., s. 128-129.

ETHEM CEBECİOĞLU

İBN YÛNUS, Ebû Saîd

(أبو سعيد ابن يونس)

Ebû Saîd Abdurrahmân b. Ahmed b. Yûnus b. Abdilâlâ es-Sadeffî el-Mısırî (ö. 347/958)

Hadis hâfızı ve tarihçi.

281'de (894) Fustat'ta doğdu. Dedesine nisbetle İbn Yûnus diye tanındı. Kendisi ve ailesinin diğer fertleri Sadeffî nisbesiyle anılmış olmalarına rağmen bu kabile ile hiçbir bağı yoktur. Kültürlü bir aile ortamında yetiştiği anlaşılan İbn Yûnus'un büyük dedesi Abdülâlâ, İmam Şâfiî'den fıkıh öğrenen ve ayrıca ilm-i nücum konusunda uzman olduğu kaydedilen dedesi Yûnus, Müslim, Nesâî, İbn Mâce gibi muhaddislere hocalık yapmış bir hadis hâfızı ve kıraat âlimi olan babası (Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XII, 348-351), amcaları, kardeşleri ve astronomi âlimi, *ez-Zicü'l-Hâkimî* adlı eserin müellifi olan oğlu Ebû'l-Hasan İbn Yûnus da dönemlerinin meşhur âlimleridir. Mısır dışına hiç çıkmadığı

söylenen İbn Yûnus babasından ve Nesâî'den hadis dinlemiştir. Hadis rivayetinde bulunduğu İbn Müferric, Nehhâs ve Ebû Abdullah İbn Mende onun önemli talebeleridir. Hadisleri ve hadis ricâlini iyi bilen, dikkatli bir âlim olduğu belirtilen İbn Yûnus 26 Cemâziyelâhir 347'de (14 Eylül 958) Kahire'de vefat etti.

Eserleri. İbn Yûnus'un biri Mısırlı âlimlerle ilgili olan *Târîhu Mısır*, diğeri Mısır'a dışarıdan gelenleri konu edinen *Kitâbü'l-Ğurebâ'* adını taşıyan iki eserinin bulunduğu kaydedilmektedir. İbnü'l-Faradî'nin *Târîhu 'ulemâ'i'l-Endelüs*'ü (I, 24; ayrıca bk. İndeks), İbn Mâkûlâ'nın *el-İkmâlî* ve İbn Hacer'in *el-İşâbe*'si başta olmak üzere (Sezgin, I, 358) pek çok kitaba kaynaklık etmiş olan bu eserlerin günümüze ulaşım sağlamadığı bilinmemektedir. Ebû'l-Kâsim Yahyâ b. Ali b. Tahhân el-Hadramî'nin (ö. 416/1025) *Târîhu 'ulemâ'i ehli Mısır* adını taşıyan ve bir nüshası Dârü'l-kütübîz-Zâhiriyye'de bulunan (Mecmua, nr. 116, vr. 220-259) zeylinin adından hareketle bunun *Târîhu Mısır* için yapılmış bir çalışma olduğu düşünülebilirse de İbn Hallikân ve diğer bazı müellifler kitabın İbn Yûnus'un her iki eseri dikkate alınarak yazıldığını söylemektedir. Brockelmann (*GAL Suppl.*, I, 571) ve Sezgin (*GAS*, I, 357), İbnü't-Tahhân'ın zeylinin *Kitâbü'l-Ğurebâ'* esas alınarak yapılmış bir çalışma olduğunu ifade etmekte, Yûsuf b. Reşîd el-İş da eser üzerinde yaptığı incelemede İbn Abdürabbih gibi yabancılara da yer verildiğine dikkat çekerek bu kanaati doğrulamaktadır (*MMIADm.*, XII [1941], s. 326). Ayrıca İbn Yûnus'un eserine İbn Zülâk'ın da bir zeyil yazdığı bilinmekte (*Keşfü'z-zunûn*, I, 304), Zehebî ise bu kitabı ihtisar ettiğini ve anlaşılması güç yerlerini açıklamak üzere notlar eklediğini söylemektedir (*A'lâmü'n-nübelâ'*, XV, 579).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Faradî, *Târîhu 'ulemâ'i'l-Endelüs* (nşr. İbrâhim el-Ebyârî), Kahire-Beyrut 1410/1989, I, 24; ayrıca bk. İndeks; Sem'ânî, *el-Ensâb*, VIII, 44-45; İbn Hallikân, *Vefeyât*, III, 137-138; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XII, 348-351; XV, 578-579; XVII, 109-110; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, III, 898-899; Yâfiî, *Mir'âtü'l-cenân*, II, 340-341; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XI, 233; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'ade*, I, 267; *Keşfü'z-zunûn*, I, 304; *Hediyetü'l-ârifîn*, I, 514; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 229, 571; F. Rosenthal, *'İlmü't-târîh inde'l-müslimîn* (trc. Sâlih Ahmed Ali), Bağdad 1963, s. 365; ayrıca bk. İndeks; a.mlf., "İbn Yûnus", *ElP* (İng.), III, 969; Sezgin, *GAS*, I, 357-358; Ali Abdullâh ed-Deffâ, *Eşeru 'ulemâ'i'l-'Arab ve'l-müslimîn fi ta'vîri 'ilmi'l-felek*, Bey-

rut 1401/1981, s. 69; Kadri Hâfiz Tükân, *Türâşü'l-'Arabi'l-'ilmi fi'r-riyâziyyât ve'l-felek*, Beyrut, ts. (Dârü's-şürûk); Yûsuf el-İş, "Târîhu 'ulemâ'i ehli Mısır li'bni't-Tahhân", *MMIADm.*, XII, Dımaşk 1941, s. 326-329.

ALİ AKIÖZ

İBN YÛNUS, Ebû'l-Hasan

(أبو الحسن ابن يونس)

Ebû'l-Hasan Ali b. Abdurrahmân b. Ahmed b. Yûnus es-Sadeffî (ö. 399/1009)

Astronomi âlimi ve matematikçi.

Doğum tarihiyle ilgili bir kayıt bulunmamakta, ancak Fâtımîler'in Mısır'ı zaptederken 358'de (969) Kahire'yi kurdukları sırada gençlik çağında olduğu bilinmektedir. Fustat'ta yetişmiş ve hayatını orada geçirmiştir. Ünlü bir aileden gelir; büyük dedesi İmam Şâfiî'nin yakın arkadaşı, babası ise meşhur bir hadis âlimi ve tarihçidir. Naklî ilimlerde tanınmış bir aileye mensup olmasına rağmen aklî ilimlere, özellikle astronomi ve matematiğe ilgi duyan İbn Yûnus'un tahsili ve hocaları hakkında bilgi yoktur. Kişiliği üzerine açıklama yapan kaynaklar, onun astronominin yanı sıra astrolojiyle de yoğun şekilde uğraştığını, vaktinin çoğunu astrolojik kehanetlerle geçirdiğini ve şiir yazdığını kaydetmektedir. Müsebbihî *Târîhu Mısır* adlı eserinde İbn Yûnus'un dalgınlığı, toplum tarafından tuhaf karşılanan kıyafeti ve davranışlarıyla ilgi çektiğini belirterek 399 Şevvalinde (Haziran 1009) Fustat'ta âniden vefat ettiğini, evinin civarına gömüldüğünü, kitaplarının da kadir bilmez oğlu tarafından tartıyla satıldığını kaydeder (İbn Hallikân, III, 429-431; İbnü'l-İmâd, III, 156-157). Babasının da onu daima bir "müneccim ve sâhir" olarak gördüğü, hatta kendisinden hadis rivayet edilemeyeceğini söylediği bilinmektedir (İbn Hacer, IV, 232-233).

Dönemlerinde yaşadığı Fâtımî halifeleri Azîz-Billâh ile Hâkim-Biemrillâh'ın astronomiye olan ilgileri, İbn Yûnus'un onların destek ve himayelerini kazanmasına yol açmıştır. İlmî şahsiyeti ve ortaya koyduğu başarı, Azîz-Billâh'ın teşvikiyle başlayıp 365-393 (976-1003) yılları arasında kesintisiz sürdürdüğü gözlem ve incelemelerin sonunda kaleme aldığı ve Azîz-Billâh'ın 996 yılında ölümü üzerine tahta çıkan Hâkim-Biemrillâh'a ithaf ettiği *ez-Zicü'l-Hâkimiyü'l-kebir*'den (*ez-Zicü'l-*